

سبک‌شناسی آماری داستان حضرت موسی(ع) در سوره‌های قصص و طه با الگوی هونور

زهره ناعمی*^١ (عضو هیئت علمی گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران)

عبدالله حسینی^٢ (دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران)

سمیه مدیری^٣ (دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران)

DOI: [10.22034/jilr.2024.140342.1107](https://doi.org/10.22034/jilr.2024.140342.1107)

تاریخ الوصول: ٢٠٢٣/١٢/١٧

صفحات: ١٢١-١٤٠

تاریخ دریافت: ١٤٠٢/٠٩/٢٦

تاریخ القبول: ٢٠٢٤/٠٦/٠٩

تاریخ پذیرش: ١٤٠٣/٠٣/٢٠

چکیده

چگونگی قرار گرفتن کلمات در جمله و نقش آن در انتقال معنی مورد نظر به مخاطب، در شاخه‌ای از علم بلاغت، مورد بررسی قرار می‌گیرد که "سبک‌شناسی" نامیده می‌شود و یکی از شاخه‌های آن، سبک‌شناسی آماری است. در این رویکرد، سبک نگارش اشخاص، بر اساس آمار و ارقام، استخراج شده و از نظر علمی و به دور از اظهار نظر شخصی، تعیین می‌شود. این پژوهش قصد دارد شیوه بیان داستان زندگانی حضرت موسی (ع) را که یکی از پر تکرارترین موضوعات آیات قرآن است از منظر سبک‌شناسی آماری و بر اساس معادله هونور بررسی نماید. بدین منظور، آیات ٣ تا ٥٠ سوره قصص و ٩ تا ٩٨ سوره طه انتخاب شده‌اند. نتایج تحقیق، حاکی از آن است که بیشترین غنای واژگانی، مربوط به بخش "انکار معجزات و عدم پذیرش توحید از سوی فرعون و پیروانش" در سوره قصص و بخش "داستان کودکی حضرت موسی (ع)" در سوره طه و کمترین غنای واژگانی در هر دو سوره نیز مربوط به بخش "سرانجام فرعون و پیروانش و پاداش مؤمنان" است. علاوه بر این، آمارها نشان می‌دهند که در موقعیت‌های حساس و یا بیان موضوعات متنوع، مانند: بیان کیفیت گفتگو میان حضرت موسی (ع) و فرعون، سخن گفتن خداوند با موسی (ع) در سرزمین طوی و همچنین هنگامی که مخاطب مستقیم آیات، شخص نبی اکرم (ص) است، خداوند از به کار بردن کلمات تکراری پرهیز کرده و مطالب اصلی و کلیدی را به صورت مختصر و مفید، بیان نموده است؛ لذا همین امر، سبب افزایش غنای واژگانی آیات مذکور شده است.

کلمات کلیدی: سبک‌شناسی آماری، غنای واژگانی، معادله هونور، داستان حضرت موسی (ع)، سوره قصص و طه

^١ نویسنده مسؤول؛ پست الکترونیک: naemi.zohreh@khu.ac.ir

^٢ پست الکترونیک: dr.abd.hoseini@khu.ac.ir

^٣ پست الکترونیک: s.modiri@khu.ac.ir

الأسلوبية الإحصائية لقصة موسى(ع) في سورتي القصص وطه وفقاً لمعادلة هونور

الملخص

إنَّ كَيْفِيَّةَ وَضْعِ الكَلِمَاتِ فِي الجُمْلَةِ، ودورها في نقل المعنى المطلوب إلى الجمهور تدرس في فرع من فروع علم البلاغة تسمى "الأسلوبية"، وأحد فروعها هو الأسلوبية الإحصائية. وفي هذا الأبحاث، يتم تحويل أسلوب كتابة الأشخاص إلى الإحصائيات، والأرقام، بطريقة علمية، وبعيدة عن الرأي الشخصي. ويهدف هذا البحث إلى التعرف على طريقة سرد قصة حياة موسى (ع)، والتي تعدّ من أكثر الموضوعات تكراراً في آيات القرآن، خلال المنهج الإحصائي، ومستفيداً من معادلة هونور. فتم اختيار الآيات ٣ إلى ٥٠ من سورة القصص، و ٩ إلى ٩٨ من سورة طه. وتدلّ نتائج البحث على أنّ أعلى الثروة اللفظية مرتبطة بقسم "إنكار المعجزات وعدم قبول فرعون وأتباعه التوحيد" في سورة القصص، وقسم "قصة طفولة موسى (ع)" في سورة طه، وأدنى الثراء اللفظي في كلتي السورتين مرتبط بقسم "عاقبة فرعون وأتباعه وأجر المؤمنين". ومضافاً إلى ذلك، تشير الإحصائيات إلى أنّه في المواقف الحساسة، أو التعبير عن موضوعات مختلفة، نحو: التعبير عن كيفية تبادل المفردات بين موسى (ع) وفرعون، حوار الله تعالى مع موسى (ع) في أرض طوى، وكذلك في المواقف التي يكون مخاطب كلام الله شخص الرسول الكريم (ص)، قد تجنّب الله تعالى عن تكرار الكلمات، وعبر عن المضامين الرئيسية، والأساسية بطريقة موجزة، ومفيدة، وهذا الأمر قد أدى إلى زيادة الثراء المعجمي للآيات المذكورة.

الكلمات المفتاحية: الأسلوبية الإحصائية، الثروة اللفظية، معادلة هونور، قصة موسى (ع)، سورتا القصص وطه

مقدمه

علم بلاغت قدیم پس از سپری کردن چند قرن جمود، و در کنار آن، ارتقای سطح متون ادبی، به تبع پیشرفت علم، دیگر نمی‌تواند همچون گذشته، در تحلیل متون -از نظر فنون ادبی- به کار گرفته شود؛ لذا متخصصان این علم اذعان داشته‌اند که پایه‌گذاری علم بلاغت جدید، امری لازم و ضروری است. بدین منظور، شاخه‌های مختلفی برای بلاغت جدید تعریف شده است؛ از جمله: سبک‌شناسی، تحلیل الخطاب، الحجاجیه و

سبک‌شناسی مبتنی بر بلاغت، همزمان با پیدایش زبان‌شناسی جدید پدید آمده (ibid Fowler, 1987; Bagirzade, 2019) و تلاشی برای پیوند دادن ادبیات و زبان‌شناسی است. هدف بلاغت جدید آن است که شاخه‌ای از استدلال را به منطق بیفزاید و هر جا که کار با عقل، پیوند خورده باشد، کاربرد دارد (ibid Perelman, 1971). در سبک‌شناسی نیز با استفاده از استدلال و تحلیل متن، ویژگی‌هایی برای سبک نویسنده، در نظر گرفته می‌شود و دارای شاخه‌های مختلفی است. یکی از این شاخه‌ها که در دهه‌های اخیر، مورد استقبال زیاد پژوهشگران و متخصصان علم بلاغت قرار گرفته، "سبک‌شناسی آماری" است.

به طور کلی، آمار، فرآیند "دریافت معنا از داده‌ها" است (ibid Winter, 2020) و ثابت شده است که استفاده از روش‌های آماری در تحلیل سبک، یک روش قابل اعتماد است (ibid Biber, 1995). روش "غنای واژگانی" یکی از زیر مجموعه‌های سبک‌شناسی آماری بوده که در حقیقت، تلاشی است برای آشکار کردن غنایی که منجر به تولید متن شده است. (ibid van Hout & Vermeer, 2007; Seung Ha, 2019).

خداوند در قرآن کریم، برای بیان داستان زندگی برخی از رسولان خویش، به یک سوره اکتفا نکرده و متناسب با موقعیت و شرایط نزول، برخی حوادث زندگی آنان را در چند سوره و به شکلی متفاوت، تکرار کرده است. داستان زندگی حضرت موسی (ع) از جمله داستان‌های پر تکرار قرآن کریم بوده که در ۱۷ سوره از قرآن -۱۵ سوره مکی و ۲ سوره مدنی- ذکر شده است. از آنجایی که این داستان در دو سوره "قصص" و "طه"، به صورت مفصل بیان شده است، در جستار حاضر، قصد داریم با استفاده از معادله هونور (R)، غنای واژگانی آیات مربوط به آن را در دو سوره مذکور، محاسبه کرده و سپس در مورد تناسب میان غنای واژگانی آیات و شأن نزول و نوع مخاطب آن‌ها بحث نماییم.

سؤالات پژوهش

- ۱- غنای واژگانی سوره‌های قصص و طه بر اساس معادله هونور به چه میزان است؟
- ۲- چرا خداوند متعال در شرایط نزول متفاوت و نوع مخاطب متفاوت از غنای واژگانی متفاوت بهره می‌برد؟

فرضیات پژوهش

- ۱- غنای واژگانی دو سوره، با توجه به مشابه بودن موضوع کلام، اختلاف قابل ملاحظه‌ای ندارند.
- ۲- در موقعیت‌هایی که از اهمیت خاصی برخوردار هستند و لازم است مطالب مختلفی به صورت فشرده بیان شوند، خداوند از کلمات متنوع استفاده کرده و در نتیجه، غنای واژگانی آیات، افزایش پیدا کرده است.

ادبیات نظری

سبک‌شناسی آماری

متون ادبی معمولاً با استفاده از ویژگی‌های زبانی مشخص از یکدیگر متمایز می‌شوند و این ویژگی‌های زبانی، هنگامی که میزان تکرار بالایی داشته باشند، به ویژگی‌های سبکی، تبدیل می‌شوند. این نوع مطالعه، "سبک‌شناسی آماری" نامیده می‌شود و یکی از حوزه‌های مطالعات زبان‌شناسی سبک معاصر است (مصلوح، ۱۹۹۲، ۳۴).

در حقیقت، سبک‌شناسی آماری، زیرشاخه‌ای از زبان‌شناسی محاسباتی است که هدف آن، استخراج الگوهای سبک مشخص‌کننده نوع خاصی از متون با استفاده از برخی روش‌های محاسباتی و خودکار است. (ibid Boukhaled et al., 2015) در سبک‌شناسی متون، شیوه قرار گرفتن کلمه در جمله و همچنین جایگاه آن در متن، از اهمیت زیادی برخوردار است؛ چراکه واژه، در کانون معناسازی و فهم متن قرار دارد (Halliday & Hasan, 1976; ibid Seung Ha, 2019).

یکی از رایج‌ترین مباحث در حوزه سبک‌شناسی آماری، موضوع تکرار واژگان است. تاکنون نظریه‌های مختلفی پیرامون تکرار واژگان و چگونگی شمارش آنها مطرح شده‌اند که نظریه‌های «غنای واژگانی» نامیده می‌شوند. مفهوم سنجش غنای واژگان بر این واقعیت استوار است که هر فرد، از واژگان منحصر بفرد خاصی استفاده می‌کند (ibid Kubat & Milicka, 2013). بر اساس این نظریه‌ها، هر چه تعداد کلمات تکراری یک متن، کمتر باشد، غنای واژگانی آن بیشتر است.

نظریه‌های غنای واژگانی

در طول ۱۰۰ سال گذشته، مطالعات مختلفی در زمینه غنای واژگانی انجام شده و فرمول‌های آماری متعددی نیز برای محاسبه آن ارائه شده است. در متداول‌ترین روش، غنای واژگانی، از طریق محاسبه نسبت تعداد کلمات متنوع به تعداد کل کلمات یک متن^۱ به دست می‌آید. (ibid Seung Ha, 2019) معیارهای دیگری نیز برای محاسبه غنای واژگان وجود دارد از جمله: تعداد کلماتی که

دقیقاً یک بار در متن به کار رفته‌اند، تعداد کلماتی که دقیقاً دو بار در متن، تکرار شده‌اند و ... (ibid Hoover, 2003).

در حقیقت، هدف تمامی این نظریه‌ها، ارائه روشی بوده است که خروجی آن، وابسته به اندازه متن نباشد (ibid Torruella & Capsada, 2013). در این تحقیق از نظریه هونور - مشهور به R- که در سال ۱۹۷۹ توسط وی ارائه شده است، استفاده خواهد شد. طبق این نظریه، غنای واژگانی به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$R = \frac{100 \log N}{(1 - (\frac{V_1}{V}))}$$

که در آن، متغیرها به صورت زیر می‌باشند:

N: تعداد کل کلمات متن

V: تعداد کلمات غیر تکراری

V₁: تعداد کلماتی که یک بار تکرار شده‌اند (ibid Honore, 1979).

در حقیقت، بر اساس این نظریه، از طریق شمارش کلمات تکراری و غیر تکراری و سپس محاسبه نسبت میان آنها و تعداد کل کلمات متن، میزان غنای واژگانی متن و خلوص به کارگیری واژگان توسط نویسنده، محاسبه شده و بر اساس آن، محتوای متن، مورد تحلیل و ارزیابی قرار می‌گیرد.

پیشینه پژوهش

در زمینه سبک‌شناسی آماری - و به طور خاص، غنای واژگانی - تاکنون پژوهش‌های مختلفی انجام شده است که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

بهشتی‌پور و نظری (۱۴۰۰ش) با استفاده از نظریه جانسون به مقایسه غنای واژگانی سوره‌های مکی و مدنی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که تفاوت زیادی میان غنای واژگانی آنها وجود ندارد.

Hye Seung Ha (۲۰۱۹م) کیفیت و غنای واژگانی متون نوشته شده توسط ۳۵ دانشجوی کارشناسی EFL را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که استفاده از تنوع واژگانی، پیچیدگی و روانی، همگی بر کیفیت نوشتار تأثیر می‌گذارند و پیچیدگی واژگانی، بیشترین سهم را در کیفیت نوشتار دارد.

عرب یوسف آبادی و همکاران (۱۳۹۸ش) سبک سوره‌های حدید و تغابن را بر اساس نظریه جانسون مقایسه کردند و به این نتیجه رسیدند که تفاوت بین تنوع واژگانی آنها بسیار ناچیز بوده و به دلیل تشابه مضمون دو سوره است.

Boukhaled و همکاران (۲۰۱۵م) در مقاله خود به سبک‌شناسی محاسباتی متون ادبیات کلاسیک فرانسه برای استخراج الگوهای نحوی سبک نویسنده پرداختند؛ با این فرضیه که الگوهای شاخص زبانی و شرایط وقوع آن‌ها در متن، منعکس‌کننده انتخاب سبک نویسنده هستند. در نهایت به این نتیجه رسیدند که الگوهای مورد نظر، به خوبی استخراج شده‌اند. تورلا و کاسادا^۱ (۲۰۱۳م) هفت معادله مختلف برای محاسبه غنای واژگانی را از نظر وابستگی آنها به طول متن مقایسه کرده و به این نتیجه رسیدند که خروجی چهار مورد از آنها وابسته به طول متن نیست.

عباسیان و پریراد (۲۰۱۱م) به اعتبارسنجی^۱ پروفایل فراوانی واژگانی^۲ به عنوان معیاری برای غنای واژگانی پرداخته و متون نوشته شده توسط ۵۰ دانشجوی رشته مترجمی انگلیسی را با استفاده از این روش، مورد تجزیه و تحلیل قرار دادند. در نهایت به این نتیجه رسیدند که شاخص‌های VocabProfile^۳ نسبتاً معتبر و قابل اعتماد هستند اما به تنهایی، قابل به کارگیری نیستند و بهتر است که از آن‌ها در کنار سایر ابزارهای سنجش غنای واژگانی استفاده شود. van Hout و Vermeer (۲۰۰۷م) در تحقیق خود، برخی کلاس‌های فراوانی^۴ اندازه‌گیری غنای واژگانی را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و خاطر نشان کردند که برای ترکیب روش‌های مختلف و دستیابی به نتایج دقیق‌تر و همچنین، بررسی قابلیت اطمینان معیار واژگانی مبتنی بر تکرار کلمات، نیاز به تحقیقات و آزمایشات بیشتری دارند.

Manimannan و Bagavandas (۲۰۰۴م) برخی تکنیک‌های آماری شناسایی ویژگی‌های سبکی خاص را معرفی کرده و همچنین سبک نوشتاری سه نویسنده را با استفاده از هجده ویژگی سبکی، تبدیل به کمیت و ارقام کردند و به این نتیجه رسیدند که میان سبک این سه نویسنده، از لحاظ شیوه به کارگیری کلمات و همچنین، زمان فعل‌ها در جمله، تفاوت وجود دارد. Stamatatos و همکاران (۲۰۰۰م) از دو روش غنای واژگانی (ترکیب پنج معادله K و R و D و W و S) و NLP برای تشخیص سبک متون استفاده کردند و به این نتیجه رسیدند که این رویکردها از دقت قابل قبولی برخوردار بوده و می‌توان در تحلیل آماری سبکی متون به نتایج آنها تکیه کرد.

علاوه بر مقالات ذکر شده، مدیری (۱۳۹۹ش) در پایان‌نامه خود به بررسی سبک‌شناسی آماری برخی متون دینی اسلامی، بر اساس نظریه «یول» و همکارانش (ترکیب پنج معادله K و R و D و W و S) و همچنین نظریه «جانسون» پرداخته و نتیجه گرفته است که تفاوت غنای واژگانی میان

^۱ validate

^۲ LFP

^۳ مقیاس تعیین شاخص‌های تکرار واژگانی

^۴ frequency classes

آنها به دلیل تأثیر شرایط اجتماعی و مراعات حال مخاطب بر شیوه انتخاب کلمات، توسط امام علی (ع) و امام سجاد (ع) بوده است.

سعد مصلوح (۱۹۹۳م) نیز در کتاب «فی النصّ الأدبی دراسةً أسلوبیةً إحصائیةً» برخی روش‌های آماری تشخیص سبک نویسنده را معرفی کرده است؛ از جمله: نظریه جانسون برای محاسبه غنای واژگانی متون.

با توجه به کارهای ذکر شده، تا کنون هیچ پژوهشی پیرامون مقایسه غنای واژگانی دو سوره طه و قصص و همچنین چگونگی تأثیر شرایط نزول و نوع مخاطب بر غنای واژگانی آنها انجام نشده است.

تحلیل داده‌ها

در این تحقیق، قصد داریم غنای واژگانی را در آیاتی از قرآن که مربوط به داستان حضرت موسی (ع) هستند، بررسی نماییم. در مورد حداقل تعداد کلمات مورد نیاز برای محاسبه غنای واژگانی یک متن، میان نظریه پردازان، اتفاق نظر وجود ندارد. برخی از پژوهشگران دریافته‌اند که استفاده از ۲۵۰۰ کلمه در هر نمونه، نتیجه قابل اعتمادی را ارائه می‌دهد (Howedi et al., 2020). از طرفی، برخی نظریه پردازان نیز بحث وابستگی غنای واژگانی به طول متن را مطرح کرده‌اند.

به طور کلی، داستان زندگی حضرت موسی (ع) و گفتگوی ایشان با خداوند و یا قومش در ۱۷ سوره از قرآن کریم بیان شده است که از نظر تعداد کلمات و نوع مکی یا مدنی بودن سوره‌ها، به صورت زیر می‌باشند:

جدول ۱: سوره‌های مربوط به داستان حضرت موسی (ع) در قرآن و تعداد کلمات آن

تعداد کلمات	سوره‌های مدنی	تعداد کلمات	سوره‌های مکی
۶۴۲	بقره	۱۱۵۴	اعراف
۱۲۱	مائده	۳۸۶	شعراء
		۳۰۲	کهف
		۲۶۹	یونس
		۸۹۲	طه
		۸۲۹	قصص
		۱۰۵	دخان
		۵۰	نازعات
		۱۰۶	نمل

		۳۴	هود
		۲۴	مریم
		۷۱	ابراهیم
		۳۲	مومنون
		۱۷۷	غافر
		۲۱	ذاریات
جمع تعداد کلمات	جمع تعداد سوره ها	جمع تعداد کلمات	جمع تعداد سوره‌ها
۷۶۳	۲	۴۴۵۲	۱۵

از آنجایی که هنوز توافق بر سر وابستگی یا عدم وابستگی توابع غنای واژگانی به طول متن، میان نظریه پردازان وجود ندارد، در این تحقیق، سوره‌هایی انتخاب می‌شوند که از نظر تعداد کلمات، اختلاف قابل توجهی نداشته باشند. همچنین با توجه به اینکه برای مقایسه غنای واژگانی میان نمونه‌های انتخابی، نیاز به وجود عوامل مشترک است، نمونه مطالعاتی از میان سوره‌های مکی - که سبک و سیاق نسبتاً مشابهی دارند و متفاوت از سوره‌های مدنی هستند - انتخاب می‌شود؛ لذا با توجه به این دو مؤلفه و طبق جدول ۱، آیات مربوط به داستان زندگی حضرت موسی (ع) در سوره‌های "قصص" (آیات ۳ تا ۵۰) و "طه" (آیات ۹ تا ۹۸) به عنوان جامعه آماری برای تحقیق حاضر انتخاب می‌شوند.

با شمارش تعداد کلماتی که فقط یک بار در آیات مورد بررسی در این تحقیق، تکرار شده‌اند (V_1) و تعداد کلماتی که اصلاً تکرار نشده‌اند (V) مشخص شد که در سوره‌های قصص و طه، به ترتیب، ۴۵ و ۲۵ واژه، تنها یک بار تکرار شده‌اند و سوره‌های قصص و طه، به ترتیب، دارای ۲۳۱ و ۳۰۲ واژه متنوع (غیر تکراری) هستند. با جای گذاری این داده‌ها در معادله R ، میزان غنای واژگانی آیات منتخب از هریک از این دو سوره به صورت زیر بدست می‌آید:

$$R = \frac{100 \log N}{\left(1 - \left(\frac{V_1}{V}\right)\right)} = \frac{100 \log 907}{\left(1 - \left(\frac{45}{231}\right)\right)} = 367.32$$

$$R = \frac{100 \log N}{\left(1 - \left(\frac{V_1}{V}\right)\right)} = \frac{100 \log 914}{\left(1 - \left(\frac{25}{302}\right)\right)} = 322.82$$

جدول زیر، نتایج بدست آمده برای محاسبه غنای واژگانی این دو سوره را نشان می‌دهد:

جدول ۲: تعداد واژه‌ها و میزان غنای واژگانی آیات منتخب از دو سوره قصص و طه

سوره طه	سوره قصص	
۹۱۴	۹۰۷	N
۲۵	۴۵	V ₁
۳۰۲	۲۳۱	V
۳۲۲.۸۲	۳۶۷.۳۲	R

طبق داده‌های جدول ۱، غنای واژگانی سوره قصص، بیش از سوره طه است اما اختلاف قابل ملاحظه‌ای نیز میان غنای واژگانی آنها وجود ندارد؛ زیرا از نظر موضوع و محتوای آیات مورد بررسی در این تحقیق، شباهت‌های زیادی میان این دو سوره وجود دارد و به تبع آن، نوع به کارگیری کلمات در آنها نیز اختلاف قابل توجهی نخواهد داشت.

اما از طرفی، با وجود آنکه آیات منتخب از دو سوره قصص و طه، پیرامون داستان و حوادث زندگی حضرت موسی (ع) هستند، شامل موضوعات مختلفی می‌شوند که چه بسا سهم بسزایی در اختلاف غنای واژگانی آیات این دو سوره داشته باشند. در این بخش قصد داریم غنای واژگانی آیات مربوط به موضوعات مشترک در دو سوره را با یکدیگر مقایسه کرده و پیرامون علل تفاوت آنها بحث نماییم.

از آنجایی که برای محاسبه غنای واژگانی یک متن، باید تعداد کلمات کافی در اختیار داشته باشیم، در دسته بندی آیات دو سوره، بخش‌هایی که شامل کمتر از ۳۰ کلمه باشند را استثناء کرده و از مقایسه غنای واژگانی آنها با غنای واژگانی بخش مشابه از سوره دیگر، خودداری می‌کنیم.

مقدمه و آغاز دو سوره

خداوند داستان حضرت موسی (ع) را در سوره قصص با چهار آیه زیر آغاز می‌کند:

﴿تَتْلُو عَلَيْكَ مِنْ نَبِإِ مُوسَى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (۳)

﴿إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيْعًا يَسْتَضَعِفُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ﴾ (۴)

﴿وَتُرِيدُ أَنْ تَمَنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَهُمْ أَتِمَّةً وَجَعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾ (۵)

﴿وَتُمْكِنُ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِي فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ﴾ (۶)

غرض این سوره، وعده جمیل به مؤمنین است، مؤمنینی که در مکه، قبل از هجرت به مدینه، عده اندکی بودند که مشرکان و فراعنه قریش، ایشان را ضعیف و ناچیز می‌شمردند و سختی‌های زیادی را پشت سر می‌گذاشتند، خدای تعالی در این سوره به ایشان وعده می‌دهد که به زودی بر آنان منت نهاده و پیشوایان مردم قرارشان می‌دهد، و آنان را وارث همین فراعنه می‌کند، و در زمین،

مکتشان می‌دهد، و به طاغیان قومشان آنچه را که از آن بیم داشتند نشان می‌دهد (طباطبایی ۱۳۸۱، ج ۱۶، ص ۵).

خداوند با استفاده از "من" تبعیضیه در آیه سوم: ﴿تَتْلُو عَلَيْكَ مِنْ نَبِيٍّ مُوسَىٰ وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (۳) تصریح می‌کند که آنچه در ضمن آیات بعد بیان خواهد شد تنها بخشی از داستان زندگانی حضرت موسی (ع) در میان قوم بنی اسرائیل است. (همان، ص ۶) اما در سوره طه، فقط با ذکر یک آیه کوتاه، داستان زندگانی این حضرت آغاز می‌شود: ﴿وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ﴾ (۹)

جدول زیر، غنای واژگانی این بخش از هر دو سوره را نشان می‌دهد:

جدول ۳: غنای واژگانی آیات ابتدایی دو سوره

سوره طه	سوره قصص	
۵	۶۲	N
۰	۳	V ₁
۵	۳۰	V
۶۹.۹	۱۹۹.۱۵	R

طبق داده‌های جدول، با وجود اینکه در سوره قصص از کلمات بیشتری - تقریباً ۱۲ برابر سوره طه - استفاده شده است اما غنای واژگانی آن بیش از سوره طه می‌باشد. البته به علت تعداد بسیار کم کلمات در این بخش از سوره طه (۵ کلمه) از مقایسه غنای واژگانی آن با سوره قصص، خودداری می‌کنیم.

داستان کودکی حضرت موسی (ع) و به آب انداختن او توسط مادرش

این ماجرا در آیات ۷-۱۳ سوره قصص و آیات ۳۷-۴۰ سوره طه بیان شده است. غنای واژگانی این بخش از دو سوره، در جدول زیر آورده شده است:

جدول ۴: غنای واژگانی مربوط به داستان کودکی حضرت موسی (ع) و به آب انداختن او توسط مادرش

سوره طه	سوره قصص	
۵۵	۱۳۰	N
۱۱	۶	V ₁
۲۴	۶۰	V
۳۲۱.۳	۲۳۴.۸۸	R

خداوند در سوره قصص، چگونگی به آب انداخته شدن حضرت موسی (ع) توسط مادرش، چگونگی راه یابی کودک به قصر فرعون و در نهایت، ماجرای عدم پذیرش دلیه‌ها و بازگشت به آغوش مادر سببا و وساطت خواهر موسی (ع) - را در هنگام نزول وحی، برای پیغمبر (ص) و همچنین تمامی قرائت کنندگان آیات قرآن، با جزئیات، شرح می‌دهد اما در سوره طه، این ماجرا را در هنگام

سخن گفتن با موسی (ع) در سرزمین مقدس طوی، به طور مختصر و مفید بیان می‌نماید؛ چراکه شرایط بیان آن، شرایط حساسی است؛ شرایطی که در آن، موسی (ع) نگران خانواده و اهل خویش است و به امید یافتن آتشی، پای به این سرزمین گذارده و خداوند متعال نیز در صدد آن است که او را به عنوان رسول خویش برگزیده، معجزاتی به وی عطا نماید تا آماده رویارویی با فرعون شود و در حین بیان مأموریت موسی (ع) به وی می‌فرماید که ما نعمت‌های زیادی به تو عطا کرده‌ایم؛ از جمله: از همان زمان که به دنیا آمدی از تو حفاظت کردیم و تو را در دامان دشمن خویش پرورش دادیم و از خردسالی تا بزرگسالی، نعمت‌های بی‌شماری به تو عطا کرده‌ایم (الطبرسی ۲۰۰۶، ج ۷، ص ۱۶-۱۷).

در آیه ۳۹ از این سوره نیز: ﴿أَنْ أَذْفَبِهِ فِي التَّابُوتِ فَأَذْفَبِهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مَنِيَّ وَلَتُصْنَعَ عَلَيَّ عَنِّي﴾ (۳۹) کلمه (عدو) ۲ بار با فاصله اندک پشت سر هم آمده است تا تأکید بر دشمنی فرعون، نسبت به خداوند و حضرت موسی (ع) و قوم بنی اسرائیل شود (مکارم شیرازی ۱۳۸۷، ج ۱۳، ص ۲۲۴)؛ بنابراین، شرایط به گونه‌ای است که مجال توضیح و تفصیل وجود ندارد و خداوند در چنین موقعیتی، کمتر از کلمات تکراری استفاده می‌کند؛ لذا غنای واژگانی در این بخش از سوره طه، بیش از سوره قصص است.

کشته شدن مردی از بنی اسرائیل توسط موسی (ع) و خروج وی از مصر

این ماجرا در آیات ۱۴-۲۱ سوره قصص، به طور مفصل، بیان شده است اما در سوره طه، تنها در انتهای آیه ۴۰، اشاره کوتاهی به این ماجرا و چگونگی نجات حضرت موسی (ع) توسط خداوند گردیده است: ﴿... وَقَتَلْتُ نَفْسًا فَفَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا...﴾ (۴۰)

جدول ۵: غنای واژگانی آیات مربوط به کشته شدن مردی از بنی اسرائیل توسط موسی (ع) و خروج وی از مصر

سوره طه	سوره قصص	
۹	۱۵۷	N
۱	۹	V ₁
۷	۵۴	V
۱۱۱.۳۳	۲۶۳.۵	R

این بخش از سوره طه نیز شامل کمتر از ۳۰ کلمه است و لذا از مقایسه غنای واژگانی آن با سوره قصص خودداری می‌کنیم.

ورود موسی (ع) به مدین

به این ماجرا نیز تنها در انتهای آیه ۴۰ سوره طه به طور مختصر، اشاره شده است: ﴿فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَيَّ قَدْرًا يَا مُوسَى﴾ (۴۰)

اما در آیات ۲۲-۲۸ سوره قصص، ماجرای ورود حضرت موسی (ع) به شهر مدین و چگونگی آشنایی وی با دختران حضرت شعیب (ع) و گذراندن چند سال زندگی در نزد آنان، به طور مفصل، شرح داده شده است.

جدول ۶: غنای واژگانی آیات مربوط به ورود موسی (ع) به مدین

سوره طه	سوره قصص	
۱۱	۱۴۲	N
۰	۱۱	V ₁
۱۱	۵۷	V
۱۰۴.۱۴	۲۶۶.۷	R

این بخش از سوره طه نیز شامل کمتر از ۳۰ کلمه است و لذا از مقایسه غنای واژگانی آن با سوره قصص خودداری می‌کنیم.

سخن گفتن خداوند با موسی (ع) در سرزمین مقدس طوی و آغاز دعوت به توحید

این ماجرا در آیات ۲۹ تا ۳۵ سوره قصص و آیات ۱۰ تا ۴۸ سوره طه بیان شده است. در این آیات، خداوند معجزاتی را به رسولش عطا کرده و وی را مأمور دعوت رسمی به توحید و یکتاپرستی می‌کند و از وی می‌خواهد به نزد فرعون برود و او را به دین حق، راهنمایی کند.

جدول ۷: غنای واژگانی آیات مربوط به سخن گفتن خداوند با موسی (ع) در سرزمین مقدس طوی و آغاز دعوت

سوره طه	سوره قصص	
۳۳۰	۱۳۹	N
۲۰	۱۰	V ₁
۱۳۵	۶۸	V
۲۹۵.۶۵	۲۵۱.۲۵	R

همانطور که از جدول ۷ مشخص است، در این بخش، غنای واژگانی سوره طه، بیش از سوره قصص است. در این بخش از سوره طه، خداوند از موسی (ع) در مورد عصایش می‌پرسد و ایشان به طور مفصل، اوصاف و کاربردهای این عصا را بر می‌شمرد و کمتر از کلمات تکراری استفاده می‌کند. در تفسیر المیزان نیز به این موضوع اشاره شده و علامه طباطبایی، علت این توضیح و تفصیل از جانب حضرت موسی (ع) را اقتضای مقام و شرایط می‌داند؛ چون مقام خلوت و راز دل گفتن با محبوب است و با محبوب سخن گفتن لذیذ است (طباطبایی ۱۳۸۱، ج ۱۴، ص ۱۹۹).

در حقیقت، زمانی که میان متکلم و مخاطب، رابطه محبت و دوستی عمیق برقرار باشد، تمایل به تداوم گفتگو بیشتر است. در چنین شرایطی، گوینده، تلاش می‌کند با استفاده از روش‌های مختلف، کلام خویش را طولانی کند؛ چراکه از تداوم ارتباط با مخاطب، لذت می‌برد و این لذت سخن گفتن با محبوب، سبب می‌شود که از سخن تکراری بپرهیزد و با اوصاف متنوع، کلام خویش را بیاراید. جزئیات گفتگوی میان حضرت موسی (ع) با خداوند در این سوره، چنان با ظرافت، ذکر شده که نام دیگر آن، سوره "کلیم" - برگرفته از "کلیم الله"، لقب حضرت موسی (ع) - است. در ادامه آیات نیز خداوند قصد دارد معجزاتی را به حضرت موسی (ع) عطا فرماید و او را مأمور کند تا به سوی فرعون رفته و او را به یکتاپرستی دعوت کند. بدین منظور، در ضمن آیه ۴۷ از این سوره، چگونگی دعوت فرعون به دین حق را در قالب پنج جمله کوتاه، قاطع و پر محتوا بیان می‌فرماید که یکی، مربوط به اصل مأموریت است و دیگری، بیان محتوای مأموریت و سومی، دلیل و سند و چهارمی، تشویق پذیرندگان و سرانجام، تهدید مخالفان (مکارم شیرازی ۱۳۸۷، ج ۱۳، ص ۲۳۷). از آنجا که این حادثه در زمانی اتفاق افتاده که موسی (ع) به شدت، نگران اهل و عیال خویش است و از طرفی، ابلاغ امر رسالت به وی و آموزش چگونگی برخورد با فرعون و سخن گفتن در کاخ او، مسأله‌ای به غایت اهمیت است، خداوند در این آیات، مطالب مهم و متنوعی را با حضرت موسی (ع) در میان می‌گذارد و موقعیت رخ دادن آن، استفاده از کلمات متنوع را می‌طلبد. غنای واژگانی این بخش از سوره قصص، با وجود آنکه کمتر از سوره طه است اما اختلاف زیادی نیز ندارند چون هر دو پیرامون امر مهم اعطای معجزات به موسی (ع) توسط خداوند و مأموریت وی برای دعوت فرعون به یکتاپرستی هستند.

انکار معجزات و عدم پذیرش توحید از سوی فرعون و پیروانش

این ماجرا در آیات ۳۶ تا ۳۹ سوره قصص و آیات ۴۹ تا ۷۳ سوره طه بیان شده است.

جدول ۸: غنای واژگانی آیات مربوط به انکار معجزات و عدم پذیرش توحید از سوی فرعون و پیروانش

سوره طه	سوره قصص	
۲۹۷	۸۴	N
۱۷	۱۱	V ₁
۱۰۰	۳۸	V
۲۹۷.۹۲	۲۷۰.۸۲	R

در این بخش نیز غنای واژگانی سوره قصص، با اختلاف اندکی، کمتر از سوره طه است. در سوره قصص، در قالب ۴ آیه، نحوه روی گردانی و نپذیرفتن دعوت حق از سوی فرعون بیان می‌شود اما در سوره طه، با توضیح و تفصیل، سخنانی که میان فرعون و موسی (ع) رد و بدل شده است، بیان

می‌شود و در این گفتگوها از مسائل مختلفی صحبت می‌شود که با توجه به اختلاف مباحث، مجال سخن تکراری در آن نیست.

در این بخش، چگونگی مقابله حضرت موسی (ع) با ساحران و در نهایت، ایمان آوردن آنان بیان می‌شود. در آیه ۷۰ سوره طه ﴿فَأَلْفِي السَّحْرَةَ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَى﴾ (۷۰) تقدیر کلام چنین بوده است: (فألقى ما فى يمينه فتلقف ما صنعوا فالتقى السحرة) و لذا در آیه، ایجاز و مختصرگویی به کار رفته است (طباطبایی ۱۳۸۱، ج ۱۴، ص ۲۵۰)؛ چون از سیاق کلام فهمیده می‌شود که منظور، چه بوده و از طرفی، مخاطب در اینجا شخص نبی اکرم (ص) است که باهوش و زیرک است و نیازی به توضیحات زیاد برای ایشان نیست و خداوند قصد دارد به صورت مختصر و مفید، داستان روایتی موسی (ع) با ساحران را برای ایشان بیان فرماید؛ لذا از ایجاز بهره می‌برد.

علاوه بر این، در آیات ۷۲ و ۷۳ سوره طه، مشاهده می‌شود که حضرت موسی (ع) و هارون در حین گفتگو با فرعون، از خداوند متعال با سه عبارت و واژه مختلف، تعبیر می‌کنند؛ در حالی که در هر سه موقعیت، می‌توانستند از واژه "الله" استفاده کنند: ﴿قَالُوا لَنْ نُؤْتِرَكَ عَلَىٰ مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِمَّا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا (۷۲) إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾ (۷۳)

در نوبت نخست، از خداوند، تعبیر به "الَّذِي فَطَرَنَا" کردند؛ در نوبت دوم، "رَبِّنَا" و در نوبت سوم، "الله" و این اختلاف تعبیرها به خاطر اختلاف مقامات است؛ زیرا در نوبت اول خواستند بفهمانند اینکه خدای تعالی فاطر و خالق ما است یعنی ما را از عالم نیستی به عالم وجود آورده، قهرا تمامی خیراتی که در این عالم است، مانند هستی خود ما منتهی به او می‌گردد، یعنی او ایجادش کرده و در نتیجه، برای غیر او باقی نمی‌ماند مگر باطل و سراب و این خود باعث آن شده که از هر جهت، جانب خدای تعالی بر غیر او ترجیح داده شود، حال که معلوم شد مقام، مقام ترجیح است؛ لذا در ترجیح خدای تعالی بر فرعون، تعبیر شده به "الَّذِي فَطَرَنَا".

اما نوبت دوم که گفتند "رَبِّنَا" نکته‌اش این بوده که در این مقام خواسته‌اند از ایمان خود به او خبر دهند و در میان صفات خدای تعالی آن صفتی که ارتباطش با ایمان خلق بیشتر است، صفت ربوبیت است که در بردارنده معنای ملک و تدبیر است و اما نوبت سوم که به کلمه جلاله "الله" تعبیر کردند، بدین جهت بود که می‌خواستند بگویند خدا بهتر و باقی‌تر از هر چیزی است و چون ملاک خوبی و خوب‌تری، کمال است و کلمه "الله" به معنای ذات دارای جمیع صفات کمال است، در نتیجه، خیر مطلق است، لذا مقام مناسبت داشت که اسم جلاله را تعبیر کنند (طباطبایی ۱۳۸۱، ج ۱۴، ص ۲۵۵-۲۵۶).

این اختلاف تعبیرهای سه گلنه از خداوند متعال، نشان دهنده دقت فراوان در به کارگیری کلمات، متناسب با قصد گوینده و شرایط مخاطب کلام است که سبب پرهیز از کلمات تکراری و در نتیجه، افزایش غنای واژگانی آیات می‌شود.

سرانجام فرعون و پیروانش و پاداش مؤمنان

فرعون و پیروانش، حتی با مشاهده معجزه‌های حضرت موسی (ع) و ایمان آوردن ساحران بزرگ مصر، دست از لجاجت برنداشته و دعوت موسی (ع) را نپذیرفتند. خداوند، سرنوشت این افراد را در آیات ۴۰ تا ۴۲ سوره قصص بیان فرموده است. از سوی دیگر، عده‌ای نیز به موسی (ع) ایمان آورده و خداوند هم در دنیا به آنان نیکی عطا فرمود و آنان را -با عبور از دریا- از چنگال فرعونیان رهایی بخشید و هم در آخرت، پاداشی نیک به آنان عطا خواهد فرمود. اینچنین سرانجامی نیز در آیات ۷۴ تا ۸۲ سوره طه بیان شده است. جدول زیر، غنای واژگانی محاسبه شده برای این بخش از دو سوره را نشان می‌دهد:

جدول ۹: غنای واژگانی آیات مربوط به سرانجام فرعون و پیروانش و پاداش مؤمنان

سوره طه	سوره قصص	
۱۲۲	۳۴	N
۸	۳	V ₁
۶۰	۲۳	V
۲۴۰.۷۳	۱۷۶.۱	R

همان‌طور که از داده‌های جدول ۹ مشخص است، در این بخش، غنای واژگانی سوره طه، بیش از سوره قصص است. خداوند در سوره طه به مسائل مختلفی از جمله: عاقبت کافر، سزای مؤمن، عبور موسی (ع) و پیروانش از دریا و غرق شدن فرعون و همراهانش، نعمت‌های بی شماری که به بنی اسرائیل داده شده بود، رهایی بنی اسرائیل از فرعون و شرایط غفران الهی اشاره کرده است؛ چراکه آیات مربوط به داستان حضرت موسی (ع) در سوره طه، در شرایطی بر پیامبر (ص) نازل شده است که مؤمنان در مکه، به شدت، در سختی و فشار بودند و این آیات، برای دلداری و تسلیت خاطر به آنان بوده تا بدانند این قدرت‌های شیطانی، در برابر قدرت خدا، تاب مقاومت ندارند و با شیوه مبارزه با انحراف‌ها آشنا شوند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۷: ۱۸۹/۱۳).

اما در سوره قصص، تنها به مسئله چگونگی غرق شدن فرعون و همراهانش در دریا و سرانجام‌شان در دنیا اشاره می‌کند؛ لذا در سوره طه، از کلمات متنوع‌تری استفاده شده و غنای واژگانی آن، بیش از سوره قصص است.

انحراف قوم موسی (ع) و پیروی از سامری

ماجرای بازگشت از توحید و روی آوردن به گوساله پرستی و انحراف قوم حضرت موسی (ع) در سوره قصص ذکر نشده است و تنها در آیات ۸۳ تا ۹۷ سوره طه بیان شده است و لذا مجالی برای مقایسه غنای واژگانی این دو سوره در زمینه مذکور وجود ندارد.

خاتمه داستان

داستان زندگی و حوادث رخ داده از دوران طفولیت تا رسالت حضرت موسی (ع) در سوره قصص، با ۸ آیه (آیات ۴۳ تا ۵۰) خاتمه می‌یابد. در آیات ۴۴ تا ۴۶ از این سوره، خداوند، به طور مستقیم، رسول اکرم (ص) را خطاب قرار می‌دهد:

﴿وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْعَرَبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ (۴۴) وَلَكِنَّا أَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ (۴۵) وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَكِنْ رَحْمَةً مِن رَّبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ (۴۶)

در این ۳ آیه، خداوند ۵ بار از فعل (کان) استفاده کرده تا تأکید کند که ای رسول خدا (ص) این داستان‌هایی که در قالب آیات قرآن، بر مردم، تلاوت می‌کنی، از پیش خود نیآورده‌ای و تو در زمان وقوع این حوادث، نه در سرزمین طوی بودی و نه مدین و نه در کنار کوه طور و نه مناجات موسی (ع) را با من می‌شنیدی، بلکه این ما بودیم که تو را از حوادث رخ داده مطلع کردیم تا بدانی که پیش از تو، چگونه با رسولان من رفتار کرده‌اند و چگونه با وجود آنکه همه نشانه‌های رسالت را در وی می‌دیدند دعوتش را انکار کردند.

در آیه ﴿وَلَكِنَّا أَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ﴾ تقدیر به این صورت بوده است که: ما نسل‌هایی را بعد از آن پدید آوردیم و مدت عمر آنان زیاد شد و بعد از آن، اینک، داستان موسی و نزول کتاب بر او را برایت می‌آوریم؛ بنابراین در آیه شریفه، ایجاز و کوتاه‌گویی به کار رفته؛ چون مقام، دلالت بر معنا داشت (طباطبایی ۱۳۸۱، ج ۱۶، ص ۷۱).

درواقع، خداوند پس از بیان سرگذشت آن قوم و توضیح و تفصیل وقایعی که در آن دوران، گذشته است، کلام خود را در هنگام خطاب به رسول اکرم (ص) به طور مختصر، ایراد می‌فرماید و این ایجاز‌گویی و عدم تکرار کلمات در سایر آیات این بخش از سوره نیز دیده می‌شود؛ به گونه‌ای که طبق جدول‌های ۲ تا ۱۰، این بخش از بیشترین غنای واژگانی برخوردار است؛ چون بخش عمده آن، خطاب به رسول اکرم (ص) بوده و نیازی به تکرار کلمات نبوده بلکه خداوند می‌خواسته است در ضمن چند آیه، مطالب پر مغزی را به ایشان بفرماید و داستان را جمع‌بندی کند.

اما سوره طه، همچون آغاز آن، تنها با یک آیه، جمع‌بندی می‌شود: ﴿إِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾ (۹۸)

جدول ۱۰: غنای واژگانی آیات پایانی دو سوره

سوره طه	سوره قصص	شاخص
۱۲	۱۶۰	N
۱	۲۱	V ₁
۱۰	۵۳	V
۱۱۹.۹	۳۶۵.۰۶	R

از آنجایی که این بخش از سوره طه نیز شامل کمتر از ۳۰ کلمه است از مقایسه غنای واژگانی آن با سوره قصص خودداری می‌کنیم.

بنابراین با توجه به محاسبات انجام شده بر اساس معادله هونور، غنای واژگانی بخش‌های مختلف دو سوره قصص و طه به صورت جدول زیر بوده و طبق معیاری که در ابتدای بخش تحلیل در نظر گرفتیم - وجود حداقل ۳۰ کلمه در هر بخش - ردیف‌هایی که با رنگ نارنجی مشخص شده‌اند از مقایسه غنای واژگانی، مستثنی خواهند بود:

جدول ۱۱: غنای واژگانی بخش‌های مختلف سوره‌های قصص و طه

غنای واژگانی		بخش‌های سوره
سوره طه	سوره قصص	
۶۹.۹	۱۹۹.۱۵	مقدمه و آغاز سوره
۳۲۱.۳	۲۳۴.۸۸	داستان کودکی حضرت موسی (ع)
۱۱۱.۳۳	۲۶۳.۵	کشته شدن مردی از بنی اسرائیل توسط موسی (ع) و خروج وی از مصر
۱۰۴.۱۴	۲۶۶.۷	ورود موسی (ع) به مدین
۲۹۵.۶۵	۲۵۱.۲۵	سخن گفتن خداوند با موسی (ع) در سرزمین مقدس طوی و آغاز دعوت به توحید
۲۹۷.۹۲	۲۷۰.۸۲	انکار معجزات و عدم پذیرش توحید از سوی فرعون و پیروانش
۲۴۰.۷۳	۱۷۶.۱	سرانجام فرعون و پیروانش و پاداش مؤمنان
---	---	انحراف قوم موسی (ع) و پیروی از سامری
۱۱۹.۹	۳۶۵.۰۶	خاتمه داستان

نتایج

هنگام صحبت کردن با شخصی یا نوشتن مطلبی، فرآیند انتخاب کلمات در ذهن، شکل می‌گیرد. این انتخاب می‌تواند آگاهانه و یا طبق عادت باشد. افعال خداوند متعال، همواره طبق حکمت و هدفمند است و لذا چگونگی انتخاب کلمات در هنگام گفتگو با رسولش نیز طبق حکمت است.

در جستار حاضر، آیات مربوط به داستان زندگانی حضرت موسی (ع) در دو سوره قصص و طه به ۹ بخش، تقسیم شده و طبق معادله هونور، غنای واژگانی آنها محاسبه شد. همان‌طور که از جدول ۱۱ مشخص است، بیشترین غنای واژگانی، مربوط به "انکار معجزات و عدم پذیرش توحید از سوی فرعون و پیروانش" در سوره قصص و "داستان کودکی حضرت موسی (ع)" در سوره طه است که متناسب با سیاق کلام می‌باشد؛ چرا که در بخش "انکار معجزات و عدم پذیرش توحید از سوی فرعون و پیروانش"، مسائل مهمی میان موسی (ع) و فرعون، مطرح می‌شود که مجال استفاده از کلمات تکراری در آن وجود ندارد. در بخش "کودکی حضرت موسی (ع)" در سوره طه نیز تنها اشاره‌ای کوتاه به چگونگی به آب انداخته شدن ایشان و محبت همسر فرعون نسبت به او و در نتیجه، پرورش یافتن ایشان در کاخ فرعون می‌شود و موقعیت بیان آیات، به گونه‌ای است که مجال استفاده از کلمات تکراری وجود ندارد.

همچنین طبق جدول ۱۱، کمترین غنای واژگانی در هر دو سوره، مربوط به "سرانجام فرعون و پیروانش و پاداش مؤمنان" است؛ چراکه از میان چهار بخش (چهار گروه از آیات)، محور اصلی بحث، داستان کودکی حضرت موسی (ع) و چگونگی به آب انداخته شدن ایشان و در نتیجه، ورود به قصر فرعون، صحبت‌های مهم ردّ و بدل شده میان خداوند و حضرت موسی (ع) در سرزمین مقدس طوی، و از همه مهم‌تر، انکار معجزات توسط فرعون و ادعای خدایی او است اما سرانجام نیکوکاران و سزای بدکاران و ظالمان، در درجه پایین‌تری از اهمیت قرار دارد و لذا از غنای واژگانی پایین‌تری نیز برخوردار است.

همچنین طبق جدول ۱۱، غنای واژگانی بخش‌های "سخن گفتن خداوند با موسی (ع) در سرزمین مقدس طوی" و "انکار معجزات و عدم پذیرش توحید از سوی فرعون" اختلاف چندانی ندارند؛ زیرا علی‌رغم وجود برخی اختلافات، محتوی و مطلب اصلی هر دو بخش، تقریباً یکسان است و لذا از غنای واژگانی تقریباً یکسانی نیز برخوردار هستند.

اما در بخش‌های "داستان کودکی حضرت موسی (ع)" و "سرانجام فرعون و پیروانش و پاداش مؤمنان" و بر اساس جدول ۱۱، غنای واژگانی سوره طه، بسیار بیشتر از سوره قصص است؛ زیرا در بخش "داستان کودکی حضرت موسی (ع)"، خداوند، مطالب متنوعی را همراه با جزئیات، برای پیغمبر (ص) شرح می‌دهد اما در سوره طه، این ماجرا را در هنگام سخن گفتن با موسی (ع) در سرزمین مقدس طوی، به طور مختصر و مفید، بیان می‌نماید؛ چراکه شرایط به گونه‌ای است که

مجال توضیح و تفصیل وجود ندارد و خداوند، کمتر از کلمات تکراری استفاده می‌کند؛ لذا غنای واژگانی در این بخش از سوره طه، بیش از سوره قصص است.

در بخش "سرانجام فرعون و پیروانش و پاداش مؤمنان"، نیز خداوند در سوره طه به مسائل مختلفی از جمله: عاقبت کافر، سزای مؤمن، عبور موسی (ع) و پیروانش از دریا و غرق شدن فرعون و همراهانش، نعمت‌های بی‌شماری که به بنی اسرائیل داده شده بود، رهایی بنی اسرائیل از فرعون و شرایط غفران الهی می‌پردازد اما در سوره قصص، تنها به مسئله چگونگی غرق شدن فرعون و همراهانش در دریا و سرانجام‌شان در دنیا اشاره می‌شود؛ لذا در سوره طه، از کلمات متنوع‌تری استفاده شده و غنای واژگانی آن، بیش از سوره قصص است.

منابع

- بلیث، هنریش. (۱۹۸۹م). *البلاغه والأسلوبیة*. ترجمه و تقدیم و تعلیق: محمد العمری. ط ۱. منشورات دراسات أساس فاس.
- بهشتی پور، فاطمه، و نظری علیرضا. (۱۴۰۰ش). مقارنه أسلوبیة للثروة المعجمیة ودلالاتها بین السور المکیة والمدنیة فی القرآن الکریم. *بحوث فی اللغة العربیة*، ۲۴، ۷۵-۱۰۰.
- طباطبایی، محمد حسین. (۱۳۸۱ش). *تفسیر المیزان*. ترجمه: محمد باقر موسوی همدانی. قم: دار العلم.
- الطبرسی، امین الإسلام أبی علی الفضل بن الحسن. (۲۰۰۶م). *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. بیروت: دار المرتضی.
- عرب یوسف آبادی، عبدالباسط، رقیة محمودی، و محسن أحمدی. (۱۳۹۸ش). سبک شناسی آماری سوره حدید و تغابن بر اساس مدل جانسون. *پژوهش‌های قرآنی در زبان و ادبیات*، ۴(۷)، ۴۷-۶۲.
- مدیری، سمیه. (۱۳۹۹ش). *المقارنه بین نهج البلاغه والصحیفة السجادیة علی أساس الأسلوبیة الإحصائیة* (رسالة ماجستير). جامعة تربیت مدرس، طهران، ایران.
- مصلوح، سعد. (۱۹۹۲م). *الأسلوب، دراسة لغویة إحصائیة* (ط ۳). القاهرة: عالم الكتب.
- مصلوح، سعد. (۱۹۹۳م). *فی النص الأدبی: دراسة أسلوبیة إحصائیة* (ط ۱). القاهرة: عین للدراسات والبحوث الإنسانية والاجتماعیة.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۸۷ش). *تفسیر نمونه* (ج ۳۶). تهران: دار الكتب الاسلامیة.
- Abbasian, Gh. R., & Shiri Parizad, M. (2011). Validation of lexical frequency profiles as a measure of lexical richness in written discourse. *Journal of Technology & Education*, 5(2), 125-131.
- Bagavandas, M., & Manimannan, G. (2004). Quantification of stylistic traits: A statistical approach. *7es Journees internationales d'Analyse statistique des Donnees Textuelles*, 70-78.
- Bagirzade, Z. M. (2019). Rhetoric, linguistics and stylistics. *Russian Linguistic Bulletin*, 3(19), 41-43.

- Biber, D. (1995). *Dimensions of register variation: A cross-linguistic comparison*. Cambridge University Press.
- Boukhaled, M. A., Frontini, F., Bourgne, G., & Ganascia, J. G. (2015). Computational study of stylistics: A clustering-based interestingness measure for extracting relevant syntactic patterns. *International Journal of Computational Linguistics and Applications*, 6(1), 45-62.
- Bozkurt, I. N., Baghioglu, O., & Uyar, E. (2007). Authorship attribution, performance of various features and classification methods. *Conference: Computer and Information Sciences*, 1-5.
- Fowler, R. (1987). *A dictionary of modern critical terms* (2nd ed.). London and New York: Routledge and Kegan Paul Ltd.
- Halliday, M. A., & Hassan, R. (1976). *Coherence in English*. London: Longman.
- Honore, A. (1979). Some simple measures of richness of vocabulary. *Association for Literary and Linguistic Computing Bulletin*, 7(2), 172-177.
- Hoover, D. L. (2003). Another perspective on vocabulary richness. *Computers and the Humanities*, 37, 151-178.
- Hout, R., & Vermeer, A. (2007). Comparing measures of lexical richness. In *Modelling and assessing vocabulary knowledge* (pp. 121-138). Amsterdam: Benjamins.
- Howedi, F., Mohd, M., Aborawi, Z., & Jowan, S. (2020). Authorship attribution of short historical Arabic texts using stylometric features and a KNN classifier with limited training data. *Journal of Computer Science*, 16(10), 1334-1345.
- Hye Seung Ha. (2019). Lexical richness in EFL undergraduate students' academic writing. *English Teaching*, 74(3), 3-28.
- Kubát, M., & Milička, J. (2013). Vocabulary richness measure in genres. *Journal of Quantitative Linguistics*, 20(4), 339-349.
- Perelman, Ch. (1971). *The new rhetoric*. Holland: Reidel Publishing Company.
- Stamatatos, E. (2009). A survey of modern authorship attribution methods. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 60(3), 538-556.
- Stamatatos, E., Fakotakis, N., & Kokkinakis, G. (2000). Automatic text categorization in terms of genre and author. *Computational Linguistics*, 26(4), 471-495.
- Torruella, J., & Capsada, R. (2013). Lexical statistics and typological structures: A measure of lexical richness. *5th International Conference on Corpus Linguistics*, 447-454.
- Winter, B. (2020). *Statistics for linguists: An introduction using R*. New York: Routledge.